

Úvod do problematiky křesťanských škol v ČR

JANA FELLNEROVÁ

Anotace: Stať se zabývá křesťanskými školami v ČR, popisuje podstatu a specifikum křesťanské pedagogiky, sleduje patrné vlivy tradičních křesťanských pedagogických hnutí na vznikající školy u nás a předkládá schéma církevních škol.

Klíčová slova: křesťanská pedagogika, církevní školy.

Podstata uspořádání pluralitní společnosti předpokládá existenci různých typů škol (v němčině je vedle pojmu schulischer Pluralismus také výstižné Schulvielfalt). Společenská změna v roce 1989 otevřela i u nás cestu ke vzniku alternativních škol.

Protože legislativa MŠMT ČR nezná termín státní škola, ale pouze obecný termín škola, nebylo možné prosadit do novely školského zákona a souvisejících vyhlášek, ani do zákona o předškolních a školských zařízeních, termín alternativní škola. V novele školského zákona se objevil termín škola soukromá, škola církevní a náboženských společenství.

Pojem náboženské společenství vznikl na jaře 1990 snahou legislativy MŠMT ČR obsáhnout novou skutečnost — občanskou aktivitu věřících rodičů a učitelů, sdružených do ekumenického společenství za účelem zřízení alternativní školy. V roce 1990 existovaly dvě iniciativy, registrované na ministerstvu vnitra ČR — „Kruh přátel bratrských škol“ a „Společnost křesťanských mateřských škol“. Kruh přátel bratrských škol se v souladu s novelou školského zákona stal zřizovatelem Bratrské školy. Novela školského zákona je však v rozporu se zákonem o církvi, který chápe termín náboženské společenství jako neplatný (/není právně definován) a pracuje s termínem náboženská společnost (např. židovská). Podle zákona o církvi může zřizovat školy pouze státem uznaná církev, a to její představitel k tomu zmocněný (např. u katolické církve biskup, u ČCE Synodní rada). K uznání nové církve státem je zapotřebí, aby počet jejích členů dosáhl počtu 10 000. Proto některá velmi dynamická křesťanská hnutí (Křesťanské společenství Praha) nemohou zřizovat ze zákona církevní školu. V takovém případě je možné zřídit školu soukromou či v rámci dohody s místní školou vyčlenit prostor pro třídy s alternativou křesťanské orientace v běžné škole.

PODSTATA KŘEŠŤANSKÉ PEDAGOGIKY

Informovat o křesťanské pedagogice v našich podmínkách znamená potýkat se s řadou potíží. Především na straně toho, kdo informuje, je třeba hledat obecně srozumitelné pojmy

pro oblast náboženské reality, aniž by došlo ke zkreslení obsahu. Je obtížné odhadnout, nakolik lze předpokládat základní historické, kulturní a věcné znalosti o křesťanství. Nakonec je třeba vždy znovu překonávat zkušenost „čím více veřejnost o církevních školách slyší, tím více se staví proti nim a to bez jakékoli jejich bližší znalosti“. Také u učitelů je tento přístup častý a je důsledkem dlouhodobé indoktrinace, kterou Mádr precizně definuje jako „monopolní vpravování protináboženské ideologie do mysli především dětí a mládeže pomocí výchovy, výuky a všech druhů osvěty se záměrem vyřadit konkurenci jiných ideových pozic, které odpovídají na základní lidské otázky“ (Mádr, O.: Slovo o této době, Praha, Zvon 1992, s. 256).

Hodnocení člověka na demokratickém principu práva a spravedlnosti, ve škole žáka ve vztahu k výkonu, zakládá na vnitřní diferenciaci skupiny (ve škole třídy), která může, ale nemusí nabýt vnější podoby. Žákovská skupina se tak rozkládá do širokého spektra, jež je na jedné straně ohraničeno těmi, kteří umí, jsou odměňováni a posilováni a na druhé straně těmi, kteří na principu práva a spravedlnosti odměňování být nemohou. I když není tato vnitřní diferenciacie podpořena vnějšími formami, působí skrytě v osobnosti neúspěšných a neodměňovaných (resp. podle zásluh odměňovaných) žáků, ovlivňuje jejich sebehodnocení sebezpřijetí a tím i jejich přijímání skupinou a jejich životní orientaci. Pedagogika si tento jev uvědomuje, soudě podle toho, že se klíčovými pojmy programů i nových kurikulárních projektů stávají pojmy humanizace, individualizace, změna klimatu školy, etos školy.

V praxi našich škol lze již dnes zaznamenat pozitivní změny ve vztahu k uvedenému jevu – důraz na prožívání žáka (a analýzu jeho prožitků, důraz na jeho aktivitu, tvořivost, projevovaný mj. i zaváděním tvořivé dramatiky do škol i do přípravy budoucích pedagogů. Jiným řešením je hledání specifických pedagogických přístupů k „rizikovým“ žákům.

Křesťanská pedagogika vedle principu práva a spravedlnosti a respektování specifických pedagogických postupů obsahuje určitou dimenzi navíc. V křesťanské terminologii je to pojem milosrdenství. Přijetí člověka takového, jaký je, bez ohledu na to, zda si to podle zásady práva a spravedlnosti zaslouží. Obrazem tohoto přijetí je Ježíšovo společenství s hříšníky.

„Ježíšovo společenství s hříšníky však ani v nejmenším neznamená, že by přehlížel nebo dokonce mlčky schvaloval jejich hříchy. Nezatrácuje je, neodsuzuje je, ale svým odpuštěním je mění a svým mocným a náročným „jdi a více nehřeš“ je posílá k novému životu... Jsme tu svědky zvláštní jednoty odpouštějící lásky a mravního nároku zároveň... Proměna člověka tu není zvnější přikázanou podmínkou, ale vnitřním důsledkem toho, že člověk byl přijat, že se mu dostalo odpuštění, že byl obdarován. Kdo se rozhodl, kdo pozván k novému životu přijal, rozpoznává, že není důležité, že on se rozhodl, nýbrž že se proto rozhodl, že byl mocí odpouštějící lásky podmaněn.“ (Fundas, O. A.: Křesťanství – jev lidských dějin a kultury, Praha, Karolinum 1992, s. 20).

Přijmout žáka jaký je, přijmout jej právě tehdy, kdy se cítí být podle práva a spravedlnosti odsouzenihodný a očekává trest, nepropást jedinečný okamžik, ale zároveň jej nedevaltovat paušálním principem „měkkého srdce“ může s pochopením pro pravou chvíli jen ten, kdo sám takové odpouštění a bezpodmínečné přijetí ze strany Boha prožil a jehož život byl tímto setkáním bytostně proměněn.

Tato základní zásada přijetí žáka jako daru se promítá do dalších pedagogických kategorií.

VLIVY TRADIČNÍCH KŘESŤANSKÝCH PEDAGOGICKÝCH HNUTÍ NA VZNIKAJÍCÍ CÍRKEVNÍ ŠKOLY U NÁS

Církevní pedagogika má v našich zemích hluboké kořeny a bohatou tradici, jak v církvích protestantsky orientovaných, tak v církvi katolické. Přerušení této tradice po dobu 40 let

dnes klade otázku, zda je možné na tuto tradici navázat, či je třeba hledat nové impulsy. Vznikající církevní školy musí citlivě reagovat na dnešní problematiku školství, protože církevní školy by měly být organickou součástí školského systému a vzhledem ke svému poslání přispět svým specifickým vkladem k řešení transformace současné školy. Nelze mechanicky přejímat zkušenosti ze zahraničí, které se mj. v jednotlivých zemích výrazně odlišují. Zatímco např. v Itálii jsou církevní řádové školy běžné, anglické řády, podle sdělení H. Mellona – prezidenta Světové unie katolických učitelů (WUCT), od aktivit v oblasti výchovy a vzdělávání ustupují. Částečně proto, že nemají dost řeholních povolání, částečně proto, že se zejména ženské řády domnívají, že výuku v církevních školách může zajistit početná skupina vzdělaných laiků (věřících) a sestry se věnují především sociální práci, případně katechezi.

V našich podmínkách po 40 letech totality a zrušení řádových komunit dochází k jejich pozvolnému obnovování. Nejcitelněji scházejí církevní pedagogické instituty pro přípravu učitelů. V následujícím textu je podána velice stručná charakteristika jednotlivých hnutí. Mericiánská pedagogika se nazývá podle své zakladatelky Angely Merii (řád založen r. 1535) v severní Itálii. U nás známá pod pojmem pedagogika sester Voršilek. Původní poslání družiny sv. Voršily byla obnova křesťanského života v rodinách, konání skutků křesťanské lásky, výchova dívek a ošetřování nemocných. Vyučování probíhalo na různých typech dívčích škol - lyceích, gymnáziích, učitelských ústavech a penzionátech. V Čechách vznikl první konvent voršilek v Praze v r. 1655. Ve světě je řád orientován na elitní výchovu a vzdělávání. U nás se znovuotevřená církevní škola sester voršilek v Ostrovní ulici v Praze stala útočištěm dětí, především s poruchami chování. Ukazuje se, že mnozí rodiče (věřící i nevěřící) chápou církevní školu jako částečně charitativní zařízení.

Salesiánskou pedagogiku určují přívlastky pedagogika radosti, svobody, důvěry. Salesiáni se orientují především na mimoškolní aktivity dospívající mládeže, zaměřují se na prevenci kriminality chlapců ze slabších sociálních vrstev. Základním posláním je práce mezi mládeží, zvláště mezi mládeží hmotně a duchovně ohroženou. Salesiánská inspektorie sv. Jana Boska zřídila v r. 1992 se zahájením výuky 1. září 1993 Vyšší sociálně pedagogickou a teologickou školu – JABOK v Praze. Tato tříletá pomaturitní denní nástava bude v křesťanském duchu vzdělávat sociální pracovníky a vychovatele, pro něž bude práce na řešení palčivých sociálních a etických problémů společnosti životním povoláním a posláním. JABOK také připravuje učitelky církevních mateřských škol zaměřených na integraci postižených dětí.

Schönstatská pedagogika – je založena na moderní laické spiritualitě P. Josefa Kantenichem, který zpracoval na základě křesťanského pohledu na člověka a svět analýzu osvědčených přístupů pedagogických směrů první poloviny 20. století. Schönstatská pedagogika se zaměřuje na otázku svobody, důvěry a vztahů ve výchově a vzdělávání. Výchova je pojímána jako nezištná služba cizímu životu. Výchova není technologie – zacházení s objektem, ale interpersonalita – duchovní otcovství či mateřství. Interpersonalita předpokládá rovnost obou partnerů co do lidské důstojnosti, proto se žák i učitel učí od sebe navzájem. Zároveň však duchovní otcovství i mateřství obsahuje nerovnost partnerů (autoritu vychovatele). Zvlášť důležitý je příklad ve výchově. Proto může nejvíce vykonat vychovaný vychovatel, jehož životním úkolem je sebevýchova. Výchova má vést k pravé svobodě vnitřní i vnější (svoboda od něčeho) i k hledání smyslu života (svoboda pro). Z našich církevních škol je vliv schönstatské pedagogiky patrný v Dívčí katolické škole v Praze (řed. E. Bartoňová).

YWAM – Youth with a Mission (Mládež s misí) – mezidenominační převážně protestantsky orientované sdružení, původně mezinárodní misijní organizace. Má 7 000 pracovníků na 300 základnách. Hnutí má tři hlavní zaměření – evangelizace, pomoc v naléhavých případech (práce s uprchlíky, pomoc při zemětřesení) a výchova a vzdělávání. První škola YWAM

byla otevřena v r. 1975 na Havaji. V současnosti YWAM pracuje na tvorbě vlastního výchovně vzdělávacího systému, přípravě učitelů a prohlubuje vlastní filozofii výchovy. Dosud při zakládání škol v jednotlivých zemích respektovali místní výchovně vzdělávací systém. V Brazílii vykazují školy YWAM silný vliv montessori pedagogiky, ve Španělsku je významný vliv ACE (Accelerated Christian Education). Cílem školy je ozdravení společnosti, ale škola musí mít zdravé jádro. Proto přijímají děti nevěřících rodičů pouze do 30 % počtu dětí. Vztah učitele a žáka je symbolizován společnou cestou dvou poutníků. Znalosti nejsou odděleny od Boha, ale jsou poznáním jeho charakteru.

YWAM má své školy v Holandsku, Finsku, Norsku, Švýcarsku, Brazílii, Jižní Africe aj. U nás proběhly dva semináře o pedagogice YWAM na půdě Jednoty bratrské, v níž také vznikla mateřská škola a 1. stupeň základní školy inspirované zmíněným hnutím. Zrychlené křesťanské vzdělávání (ACE) je dvanáctiletý vzdělávací systém, který umožňuje absolventovi získat vzdělání vysoké úrovně, seznámí ho s etickými normami a principy křesťanského života, připraví ho na plynulou komunikaci v angličtině. Student si umí klást otázky a uskutečňovat své cíle, protože od prvního ročníku je veden k samostudiu. Filozofie vzdělávacího systému ACE je postavená na 4 základních principech: na principu křesťanských hodnot, na principu individualizace studia, na principu bilingválnosti a na principu integrace osobních počítačů do studia.

První škola tohoto typu vznikla na začátku 70. let v USA jako reakce na klesající úroveň veřejných škol. Současná verze výuky a vzdělávání s integrací počítačů se nazývá School of Tomorrow. Společnost ACE má centrum v Dallasu, jejím prezidentem je D. R. Howard. Církevní pozadí lze charakterizovat jako nezávazně baptistické, společnost ACE však není reprezentantem žádné církve ani denominace. Křesťanským základem se rozumí úcta k Bibli a všeobecným křesťanským hodnotám. Naši věřící učitelé se zatím s koncepcí seznamují, vyskytly se určité výhrady i obavy ve vztahu k integraci počítačů do studia v tak velkém rozsahu. Dosud byla otevřena jedna experimentální třída ve Slovenské republice v Bratislavě.

SCHÉMA CÍRKEVNÍCH ŠKOL A ŠKOL NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

1. Školy, které jsou po stránce obsahové i metodické shodné se školami státního srovnatelného typu, liší se však zřizovatelem a snaží se zajistit prohloubenou náboženskou výchovu, akcentují sociální učení a nově pojmají vztah rodiny a školy. Sem patří většina vznikajících církevních základních škol – Základní církevní škola sester voršilek, ZČŠ Kladno, ZČŠ Deštnice, Křesťanská ZŠ Jihlava, Cyrilometodějská církevní ZŠ Brno. V budoucnu se předpokládá (bude-li realizována vlastní církevní příprava učitelů) změna obsahu i metod.

2. Školy, které jsou typově shodné se státními školami, avšak s obměnami v metodice a obsahu výchovy a vzdělávání: Arcibiskupské gymnázium Praha, Biskupské gymnázium České Budějovice, Církevní gymnázium Plzeň, Biskupské gymnázium Hradec Králové, Biskupské gymnázium Brno, Církevní gymnázium Ostrava, Arcibiskupské gymnázium Kroměříž, Cyrilometodějské gymnázium Prostějov, Rodinná škola u Matky Boží v Jihlavě. Dále sem patří Bratrské školy, které jako jediné z křesťanských základních škol se zaměřují na integraci postižených dětí; Církevní střední zdravotnická škola blahoslavené Zdislavy v Praze. Z církevních mateřských škol jsou to ty, které se programově zaměřují na integraci postižených dětí, např. Církevní mateřská škola Radost, Kladno; Církevní mateřská škola Jana Karafiáta Praha.

3. Školy, které doplňují mezery ve státním školství; Dívčí katolická škola Praha – střední dvouletá škola dle projektu E. Bartoňové, která řeší opomíjený problém dalšího vzdělávání dívek se slabým prospěchem a dívek postižených s humanitní orientací.

Tento typ školy je vděčně přijímán a vyhledáván i nevěřícími rodiči. Podle stejné koncepce pracuje i DKŠ v Kolíně.

Škola a domov sv. Maří Magdaleny, zřizovaná katolickou Charitou. Je to domov pro svobodné matky s připojenou dvouletou školou, která umožní svobodným matkám během pobytu v azylu absolvovat dívčí katolickou školu, kde se naučí základním domácím pracím (šití, vaření), základům péče o dítě i vedení domácnosti. Dívky, které nebyly vyučeny, mohou získat kvalifikaci pro nejjednodušší dělnická povolání v oboru charitativní péče, případně se uplatní při individuální péči o staré a nemocné, podobně i při opatrování malých dětí.

Veselá škola u Panny Marie Sněžné v Praze je vlastně formou školní družiny a školního klubu pro volný čas dětí i mládeže, s připojenou zahrádkou sv. Františka v dopoledních hodinách pro výchovu předškolních dětí. Veselá škola organizuje duchovní obnovy, výlety, letní tábory, divadelní představení, koncerty, půjčuje knihy, rodinám poskytuje křesťanské zázemí. Veškerá činnost je v duchu františkánské spirituality — hlásání Evangelia formou přístupnou téměř pro všechny.

4. Školy sloužící potřebám církve

Teologický konvikt v Litoměřicích byl zřízen Biskupskou konferencí ČR a jeho posláním je doplnění humanitního vzdělání a uvedení do duchovního života pro studenty, kteří se chtějí studiem na teologické fakultě a v kněžském semináři připravit na přijetí kněžského svěcení. Teologický konvikt je nástavbovým jednoletým studiem pro uchazeče s maturitou. Evangelická akademie zřizovaná Synodní radou ČCE má tři zaměření: hudební a katechetické, jazykové, sociální — je určeno zejména pro potřeby Diakonie.

Uvedený nástin problematiky křesťanských a církevních škol u nás je pouhým úvodem do mnohostranné a složité situace. Přijměte jej jako krůček k vstřícnému dialogu církevních škol se školami státními a školami alternativními. Cílem příspěvku bylo podat informace, hlubší charakteristika církevních škol i případný analytický přístup k problematice by přesáhl prostorové možnosti příspěvku.

JANA FELLNEROVÁ

INTRODUCTION INTO THE PROBLEMS OF CHRISTIAN SCHOOLS

The article, deals with Christian schools in the CR, describes the substance and specifics of the Christian education, follows the perceptible influence of traditional Chris-

tian educational movements on the originating church schools in our country and presents the scheme of Christian school.

Došlo do redakce: 26. 4. 1993

Autor: JANA FELLNEROVÁ, pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1